

УДК 347.97/99:342.841

О. М. Овчаренко, кандидат юридичних наук, науковий співробітник сектору дослідження проблем міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю Інституту вивчення проблем злочинності НАПрН України, м. Харків

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ АНАЛІЗУ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ 2008–2011 РОКІВ)

Стаття присвячена аналізу теоретичних підвалин протидії корупції в державному секторі, а також судової практики застосування антикорупційного законодавства у 2008–2010 рр.

Ключові слова: корупція, протидія корупції, ефективність застосування антикорупційного законодавства.

Актуальність питань, пов'язаних із протидією корупції в державному секторі, зумовлена низкою суспільно-політичних і правових чинників. Останнім часом набувають широкого суспільного розголосу випадки зловживань із боку державних службовців, як-от: хабарництво, зловживання владою, перевищення владних повноважень, вчинення інших протизаконних дій. Особливо гостро проблема хабарництва постає в таких сферах, як регулювання земельних відносин, розподіл державної власності, а також у судових та правоохоронних органах. Недосконалість чинного законодавства призводить до того, що деякі випадки неправомірної поведінки державних службовців залишаються поза увагою правоохоронних органів держави. Цю проблему піднімали у своїх працях такі вітчизняні автори, як Л. Є. Виноградова¹, Н. Д. Квасневська², М. І. Мельник³ та ін. Водночас досить цікавим є аналіз правозастосовної практики

¹ Виноградова Л. Є. Юридична відповідальність суддів загальних судів України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Л. Є. Виноградова ; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2004. – 19 с.

² Квасневська Н. Д. Кримінальна відповідальність судді за неправосуддя в Україні : монографія / Н. Д. Квасневська. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 192 с.

³ Мельник М. І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / М. І. Мельник. – К., 2002. – 32 с.

в цій сфері. Отже, нашим завданням є з'ясування чинників, які прямо впливають на ефективність застосування антикорупційного законодавства в державному секторі. Актуальність цих питань підвищується у зв'язку з набуттям чинності нового Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 7 квітня 2011 р.¹

Аналіз статистичних даних щодо протидії корупції за 2008-2011 рр. неможливий без з'ясування основних підходів до визначення цього поняття, які були і є за чинним законодавством.

Поняття «корупція» трактується в різних правових джерелах по-різному. Так, відповідно до правової позиції Верховного Суду України, висловленої в узагальненні про корупційні справи, під останніми розуміються: а) службові злочини з ознаками корупційних діянь (статті 364 (зловживання владою або службовим становищем), 365 (перевищення влади або службових повноважень) та 368 (одержання хабара) Кримінального кодексу України); б) справи про адміністративну відповідальність за порушення Закону від 5 жовтня 1995 р. № 356/95-ВР «Про боротьбу з корупцією» (далі — Закон № 356/95-ВР)². Варто зауважити, що такий підхід базувався на законодавстві, яке не є на сьогодні чинним (мається на увазі Закон № 356/95-ВР).

Відповідно до ст. 1 Закону № 356/95-ВР під «корупцією» розумілася діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг. При цьому до корупційних діянь належали: а) незаконне одержання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, у зв'язку з виконанням таких функцій матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг, у тому числі прийняття чи одержання предметів (послуг) шляхом їх придбання за ціною (тарифом), яка є істотно нижчою від їх фактичної (дійсної) вартості; б) одержання

¹ Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 07.04.2011 р. № 3206-VI // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 44. – С. 9. – Ст. 1764.

² Практика розгляду судами кримінальних справ про злочини, склад яких передбачено ст. 368 Кримінального кодексу України (одержання хабара) [Електронний ресурс] В. Г. Жук, О. С. Іщенко // Верховний Суд України : інформ. сервер. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/6E2268C0BC1BEA62C22577C400467B71?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=6E2268C0BC1BEA62C22577C400467B71&Count=500&>. – Заголовок з екрана.

особою, уповноваженою на виконання функцій держави, кредитів або позичок, придбання цінних паперів, нерухомості або іншого майна з використанням при цьому пільг чи переваг, не передбачених чинним законодавством. У примітці до ст. 1 Закону № 356/95-ВР роз'яснювалося, що під діяльністю осіб, уповноважених на виконання функцій держави, слід розуміти і діяльність посадових осіб місцевого самоврядування, що спрямована на здійснення повноважень місцевого самоврядування¹.

Варто зауважити, що практика діяльності правоохоронних органів свідчила про низьку ефективність застосування адміністративних стягнень за Законом № 356/95-ВР, що було пов'язано як із відсутністю відповідної політичної волі вищих посадових осіб держави, так і з низькою якістю відповідних правових положень (невизначеність процедурних аспектів притягнення винних до відповідальності, нечіткість законодавчих понять, короткий строк давності притягнення до відповідальності, відсутність чітких повноважень судів і правоохоронних органів під час притягнення осіб до відповідальності та ін.). Примітною особливістю застосування попереднього антикорупційного законодавства було те, що до відповідальності за корупційні правопорушення притягалися здебільшого керівники і спеціалісти державних структур нижчої ланки, як правило, не вище районної. Серед притягнутих до відповідальності найбільше службовців органів місцевого самоврядування (сільських голів, секретарів сільських рад, землевпорядників тощо) та державних службовців рівня районних державних адміністрацій. Це свідчить про те, що діяльність правоохоронних органів поки що спрямовується на боротьбу з корупцією у владних органах нижчих рівнів². Ще однією характерною

¹ Про боротьбу з корупцією : Закон України від 05.10.1995 р. № 356/95-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1995. – № 34. – Ст. 266.

² Судова практика розгляду кримінальних справ про службові злочини з ознаками корупційних діянь (статті 364, 365 та 368 Кримінального кодексу України), а також справ про адміністративну відповідальність за порушення вимог Закону від 5 жовтня 1995 р. «Про боротьбу з корупцією» [Електронний ресурс] / М. І. Грицивим, Л.В. Гавриловою, О. С. Іщенко, О. М. Колянчук // Верховний Суд України : інформ. сервер. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/366F13D23201180FC2257607002B6EB0?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=366F13D23201180FC2257607002B6EB0&Count=500&>. – Заголовок з екрана.

особливістю було те, що до відповідальності притягалося дуже мало співробітників суду та правоохоронних органів. Приміром, за даними ВСУ України, із загальної кількості засуджених у 2007 р. за вчинення службових злочинів з ознаками корупційних діянь, відповідальність за які передбачена статтями 364, 365, 368 КК, засуджено: суддів – одну особу (ст. 368 КК); прокурорів – одну особу, інших працівників прокуратури – трьох осіб (ст. 364 КК); працівників податкових органів – 23 осіб та працівників прикордонних органів – чотирьох осіб¹.

Досить цікавою в цьому аспекті є аналітична інформація про виконання вимог Закону України «Про боротьбу з корупцією» органами виконавчої влади та місцевого самоврядування Донецької області за 2010 р. Проведений аналіз результатів боротьби з корупцією засвідчив, що правоохоронними органами області складено та направлено до суду 284 адміністративних протоколи про порушення вимог Закону України «Про боротьбу з корупцією», що на 5 адмінпротоколів більше, ніж у 2009 р. Найбільше адміністративних протоколів за вчинення корупційних діянь складено щодо посадових осіб місцевого самоврядування (164, або 57,7 % від загальної кількості), що підтверджує загальноукраїнську тенденцію до притягнення до відповідальності осіб, які посідають низові управлінські позиції. За 2010 р. судами прийняті рішення по 283 адмінпротоколах, з яких по 249 – накладено адміністративні штрафи, у тому числі на 157 посадових осіб місцевого самоврядування (63,1 %). Закрито 34 адміністративні справи. Становить інтерес аналіз видів порушень вимог Закону України «Про боротьбу з корупцією», до яких належить: а) п. «А» ст. 1 (незаконне отримання матеріальних благ) – 99 (39,8 %); б) п. «А» ч. 1 ст. 5 (сприяння фізичним і юридичним особам у здійсненні ними підприємницької діяльності) –

¹ Судова практика розгляду кримінальних справ про службові злочини з ознаками корупційних діянь (статті 364, 365 та 368 Кримінального кодексу України), а також справ про адміністративну відповідальність за порушення вимог Закону від 5 жовтня 1995 р. «Про боротьбу з корупцією» [Електронний ресурс] / М. І. Грищівим, Л.В. Гавриловою, О. С. Іщенко, О. М. Колянчук // Верховний Суд України : інформ. сервер. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/366F13D23201180FC2257607002B6EB0?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=366F13D23201180FC2257607002B6EB0&Count=500&>. – Заголовок з екрана.

7 (2,8 %); в) п. «Б» ч. 1 ст. 5 (зайняття підприємницькою діяльністю) – 11 (4,4 %); г) п. «В» ч. 1 ст. 5 (входження до складу правління підприємств) – 1 (0,4 %); д) п. «Г» ч. 1 ст. 5 (відмова фізичним та юридичним особам в наданні інформації, надання недостовірної чи неповної інформації) – 28 (11,2 %); е) п. «Г» ч. 3 ст. 5 (надання незаконних переваг фізичним або юридичним особам під час підготовки і прийняття нормативно-правових актів чи рішень) – 93 (37,4 %); є) ст. 6 (порушення вимог щодо декларування доходів) – 10 (4,0 %)¹. Отже, ми бачимо, що як кількість, так і розміри застосованих адміністративних стягнень у Донецькій області за 2010 р. є незначними. Зважаючи на загальний рівень поширення корупції в нашій державі, ці заходи навряд чи здатні були б зменшити її прояви.

У 2011 р. антикорупційне законодавство було оновлено і підходи до визначення поняття «корупція» суттєво змінилися. Відповідно до Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 7 квітня 2011 р., корупційне правопорушення – умисне діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у ч. 1 ст. 4 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність. Корупція тлумачиться як використання особою, зазначеною в ч. 1 ст. 4 цього Закону, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній в ч. 1 ст. 4 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей².

Отже, якщо до 2011 р. під корупцією розумілися: а) у кримінально-правовому аспекті – переважно давання й одержання

¹ Аналітична інформація про виконання вимог Закону України «Про боротьбу з корупцією» органами виконавчої влади та місцевого самоврядування Донецької області за 2010 рік [Електронний ресурс] // Донецька обласна державна адміністрація : офіц. сайт. – Режим доступу: <http://www.donoda.gov.ua/main/ua/1147.htm>. – Заголовок з екрана.

² Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 07.04.2011 р. № 3206-VI // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 44. – С. 9. – Ст. 1764.

хабара та службові злочини, пов'язані з незаконним використанням владних повноважень; б) в адміністративно-правовому аспекті – незаконне одержання посадовими особами пільг та різноманітних вигод від використання своїх владних повноважень, то нове законодавство широко визначає поняття корупційних правопорушень, оскільки неправомірна вигода тлумачиться як грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову. При цьому за ці дії встановлюється як кримінальна, так і адміністративна відповідальність.

Застосування нового антикорупційного законодавства тільки починається (Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» набув чинності з 1 липня 2011 р.), однак певні тенденції у правозастосовній практиці намітилися ще з першої половини 2010 р. Вони були пов'язані із зміною влади, яка відбулася на початку 2010 р. (обрання Президентом України Віктора Януковича), і виявили досить цікаві тенденції.

По-перше, значно збільшилася кількість кримінальних справ, порушених проти осіб, які обіймали високі державні посади (як на момент порушення справи, так і до цього). Як приклади можна навести справу судді Львівського апеляційного адміністративного суду І. Зварича, якого у вересні 2011 р. засуджено Оболонським районним судом м. Києва. Суд визнав Зварича винним у вчиненні злочинів, передбачених частинами 2 і 3 ст. 368 КК України (отримання хабара в особливо крупному розмірі¹), ч. 2 ст. 383 КК України (завідомо неправдиве повідомлення про злочин), а також ч. 2 ст. 376 КК України (втручання в діяльність судового органу) за те, що він примушував свого підлеглого суддю В'ячеслава Любашевського ухвалювати рішення, необхідні для отримання хабарів. Ігору Зваричу було призначено 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна і позбавленням права обіймати посаду судді строком на 3 роки. Любашевського засудили до 5 років позбавлення волі, визнавши його винним у скоєнні злочинів, передбачених ч. 5 ст. 27 КК України (пособництво в скоєнні злочину), а також ч. 2 ст. 368 (отримання

¹ Суддя-хабарник отримав 1 млн дол. США та 2 млн грн.

хабара)¹. Справа І. Зварича є показовою у двох аспектах: по-перше, розмір отриманого незаконного прибутку був рекордним для судової системи України; по-друге, вона стала першою в ряду резонансних справ, порушених проти високопосадовців України.

Окрім того, нині зафіксовано численні випадки притягнення до кримінальної відповідальності посадовців, які порушили закон, а саме: порушення кримінальної справи проти экс-президента України Л. Кучми, засудження экс-депутата В. Лозинського, висування численних обвинувачень урядовцям, які кілька років тому посідали відповідальні державні посади (справи экс-міністра внутрішніх справ Ю. Луценка і экс-прем'єр-міністра України Ю. Тимошенко, справи экс-урядовців І. Діденка і А. Макаренка, В. Іващенко та деяких інших)². Усіх цих осіб звинувачують у службових злочинах, якими спричинено значну матеріальну шкоду інтересам держави. Досить показовим серед цих справ є обвинувачення екс-голови Держкомісії з регулювання ринків фінансових послуг Василя Волги у корупційних злочинах. Він був затриманий 19 липня 2011 р. «за здійснення злочину, пов'язаного з корупцією» (а саме отримання хабара в розмірі 500 тис. дол. США). Дванадцятого вересня 2011 р. проти В. Волги порушили нову кримінальну справу – за привласнення й розтрату держмайна. Відразу після затримання посадовця Президент України підписав Указ про його звільнення³. Ця справа є цікавою у двох аспектах: з одного боку – вона була порушена проти діючого урядовця, а з другого – дуже значним є розмір імовірного хабара.

Звичайно, крапки по всіх цих справах має поставити суд, давши остаточні відповіді на запитання про винуватість або невинуватість

¹ Судью-«колядника» посадили [Електронний ресурс] : [20.09.2011 г., 14:28] // Новости@mail.ru. – Режим доступа: <http://news.mail.ru/inworld/ukraina/politics/6860729/>. – Загл. с экрана.

² У Пшонки запевняють, що справи і арешти опозиціонерів законні [Електронний ресурс] : [12.01.2011; 12:21] // Українська правда : сайт. – Режим доступу до газ.: <http://www.pravda.com.ua/news/2011/01/12/5775462/>.

³ Волгу обвинувачують на підставі трьох смсок і двох дзвінків [Електронний ресурс] : [14.09.2011; 13:58] // Українська правда : сайт. – Режим доступу до газ.: <http://www.pravda.com.ua/news/2011/09/14/6586252/>; Янукович снял арестованного Волгу с коррупционной должности [Електронний ресурс] : [25.07.2011; 10:51] // Украина криминальная : сайт. – Режим доступа к газ.: http://cripo.com.ua/?sect_id=10&aid=119177.

певних осіб. Утім уже сам факт притягнення до відповідальності осіб, які на момент порушення кримінальної справи знаходилися на відповідальних державних посадах, користуючись посадовою недоторканністю, свідчить про те, що закон суворий, але він застосовується до всіх осіб, які його порушили, однаково. За даними Генеральної прокуратури України, упродовж першого півріччя 2011 р. порушено 26 кримінальних справ проти посадових осіб урядів цього та минулих складів¹. У цьому контексті не можна не відзначити те, що кримінальний закон у подібних справах не слід використовувати як інструмент політичної помсти або зведення особистих рахунків. Застосування кримінальних репресій стосовно політиків є неприпустимим відповідно до європейських стандартів, що засвідчила реакція Європейського Союзу на низку кримінальних справ, розглянутих судами України (справи Ю. В. Тимошенко, Ю. В. Луценка). Помилки політиків під час прийняття важливих державних рішень у Європі оцінюються пересічними громадянами під час чергових виборів, тоді як потенціал кримінального закону має бути використаний лише за наявності відповідних законних підстав і фактичних обставин².

По-друге, незважаючи на відсутність протягом певного періоду законодавства³, яке б регламентувало адміністративну відповідальність за корупційні правопорушення, випадки притягнення посадовців до відповідальності в порядку кримінального провадження були досить численними. За даними Генеральної прокуратури України, упродовж першого півріччя 2011 р. до суду спрямовано 909 кримінальних справ про корупційні правопорушення, 18 з яких

¹ Против высокопоставленных чиновников возбуждено 26 дел [Электронный ресурс] : [21.06.2011 г., 10:41] // Новости@mail.ru. – Режим доступа: <http://news.mail.ru/inworld/ukraine/politics/6162447/>. – Загл. с экрана.

² Див.: Ереміца В. Реакції Європи на вирок Тимошенко: від емоцій і застережень – до відвертих погроз [Електронний ресурс] : [11.10.2011, Київ, 19:25] / В. Ереміца // Радіо «Свобода» : сайт. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24356587.html>. – Заголовок з екрана.

³ З визнанням 5 січня 2011 р. таким, що втратив чинність, Закону «Про засади запобігання та протидії корупції», Закон «Про боротьбу з корупцією» від 5 жовтня 1995 р. свою дію не поновив. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» був ухвалений 7 квітня 2011 р. і набув чинності з 1 липня 2011 р. Отже, починаючи з 5 січня 2011 р. до 1 липня 2011 р. жоден спеціальний антикорупційний закон в Україні не діяв.

вчинено організованими групами. Майже в 10 разів збільшилася сума збитків, які нанесені цими злочинами (105 млн грн)¹. Якщо взяти до уваги судову статистику, згідно з якою впродовж 2010 р. за одержання хабара було засуджено 774 особи², а за зловживання владою і службовим становищем – 709 осіб, то дані Генеральної прокуратури України за перше півріччя 2011 р. свідчать про дієвість норм Кримінального кодексу України, спрямованих на протидію корупції, урахувавши низьку ефективність законодавства про адміністративну відповідальність у сфері протидії корупції (яке в першу чергу зумовлене тим, що відповідні стягнення за КУпАП до 2011 р. були мізерними порівняно з тими зисками, які отримували посадовці під час проведення корупційних «оборудок»). Наведені дані свідчать про те, що основним інструментом протидії корупційним правопорушенням до набуття чинності новим антикорупційним законодавством залишалися положення кримінального закону.

По-третє, можна відмітити досить цікаву тенденцію в застосуванні антикорупційного законодавства щодо професійних суддів. За даними правоохоронних органів, у 2005 р. проти суддів було порушено 13 кримінальних справ, у 2006 р. – 29, у 2007 р. – 43, у 2008 р. – 56, за перший квартал 2009 р. – 24 справи³. Голова Вищої ради юстиції, органу в системі судоустрою, відповідального за формування висококваліфікованого суддівського корпусу, зазначив, що за 11 років роботи Вищої ради юстиції було рекомендовано до призначення 4575 осіб, а до звільнення за порушення присяги – 106 осіб, із них 12 – за обвинувальним вироком суду⁴. Узагалі випадки притягнення суддів до відповідальності були настільки нечисленними, що виникало враження про «недоторканність» цієї групи посадовців. Однак з 2010 р. ситуація змінилася.

¹ Против высокопоставленных чиновников возбуждено 26 дел [Электронный ресурс] : [21.06.2011 г., 10:41] // Новости@mail.ru. – Режим доступа: <http://news.mail.ru/inworld/ukraine/politics/6162447/>. – Загл. с экрана.

² Збірник даних судової статистики щодо розгляду судами України кримінальних справ, кількості та структури засуджених осіб у 2001–2010 роках [Електронний ресурс] // Вищий спеціалізований суд України із розгляду цивільних і кримінальних справ : офіц. веб-сайт. – Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/sudova_statistika.html. – Заголовок з екрана.

³ Салей Е. Встать, суд берет / Е. Салей // Корреспондент. – 2009. – № 10. – С. 23.

⁴ Там само.

За інформацією СБУ України, у 2010 р. слідчі цього відомства розкрили понад півтори тисячі корупційних злочинів¹. Ці дані свідчать, що у 2010 р. проти суддів було порушено 29 кримінальних справ, а за п'ять місяців 2011 р. – 12 справ, із них 4 мають корупційну спрямованість². Протягом другого півріччя 2010 р. Вища рада юстиції внесла подання на звільнення майже 50 служителів Феміди за обставин, пов'язаних із порушеннями законодавства під час перебування на посаді³.

Прикладів притягнення до відповідальності суддів за ці злочини достатньо. Так, у грудні 2010 р. у Житомирі слідчими управліннями з розслідування особливо важливих справ Головного слідчого управління Генеральної прокуратури спільно з працівниками СБУ викрита після одержання хабара у розмірі 2,5 тис. дол. суддя одного з райсудів міста. Установлено, що суддя вимагала й одержала зазначені кошти від громадянина за ухвалення на його користь рішення у цивільній справі. За цим фактом порушено кримінальну справу за ч. 2 ст. 368 (одержання хабара) КК України⁴. У цей же період кримінальну справу за аналогічним злочином було порушено проти голови одного з міських судів Одеської області та його співника, які вимагали 6,5 тис. дол. від 47-річного громадянина України за непритягнення його до кримінальної відповідальності за скоєний злочин. У ході проведення спільної спецоперації СБУ і прокуратури було затримано співника судді під час одержання ним хабара⁵. У лютому 2011 р. вироком Апеляційного суду Луганської області визнаний винним у неодноразовому одержанні хабарів суддя Дзер-

¹ Судьи – самые коррумпированные чиновники [Электронный ресурс] : [23 дек. 2010 г., 11:01] // Подробности-ТВ. – Режим доступа: <http://podrobnosti.ua/podrobnosti/2010/12/23/741867.html>. – Загл. с экрана.

² СБУ хочет провоцировать судей на взятки [Электронный ресурс] : [30 мая 2011 г., 15:27] // Новости@mail.ru. – Режим доступа: <http://news.mail.ru/inworld/ukraina/politics/6008759>. – Загл. с экрана.

³ Бурлаченко С. Беспрецедентный прецедент. Онопенко пробуетеся на роль «крестного отца»? / Сергей Бурлаченко // Еженедельник «2000». – 28 мая–3 июня (№ 21). – С. 138.

⁴ У Житомирі на хабарі в \$2,5 тис. попався районний суддя [Електронний ресурс] // Центр суддівських студій : офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.judges.org.ua/dig1307.htm>. – Заголовок з екрана.

⁵ Голова суду вимагав хабара за пом'якшення вироку [Електронний ресурс] // Центр суддівських студій : офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.judges.org.ua/dig1751.htm>. – Заголовок з екрана.

жинського міського суду Донецької області. Суддю засуджено до 6 років позбавлення волі з конфіскацією майна і з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням функцій влади, строком на 3 роки. Установлено, що в період 2006–2007 рр., перебуваючи на займаній посаді, колишній суддя 8 разів отримував хабарі від громадян за ухвалення відповідних рішень у справах на загальну суму понад 46 тис. грн¹.

Така зміна правозастосовної практики щодо суддів – порушників закону була зумовлена прийняттям нового законодавства про судоустрій². Воно спростило процедури притягнення суддів до дисциплінарної і кримінальної відповідальності, розширило підстави для відкриття дисциплінарного провадження щодо суддів та зміцнило повноваження Вищої ради юстиції в цій сфері. Окрім того, за новим законодавством з'явилися такі підстави для звільнення судді за порушення присяги, як недотримання «морально-етичних принципів», «вчинення ним дій, що порочать звання судді і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, у чесності та непідкупності судових органів», «систематичне або грубе одноразове порушення правил суддівської етики, що підриває авторитет правосуддя» (підп. 4 п. 1 ст. 83 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Приміром, першим суддею, якого звільнили за порушення морально-етичних принципів, став екс-голова Окружного адміністративного суду Києва Олег Бачун. В Інтернеті була інформація про його BMW X6 за 1,7 млн грн, побудований на місці дитячого табору маєток, золоті мобільні телефони. У Вищій раді юстиції, яка рекомендувала парламенту його звільнити, обговорювали авіаперельоти голови суду. За даними цього органу, за останні 5 років О. Бачун витратив на чартерні літаки понад 1 млн дол. Двадцять величезних полотен, красиві вази, мішки з книгами – таким журналісти побачили виїзд О. Бачуна із суду після звільнен-

¹ Осужден судья Дзержинского городского суда Донецкой области [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.fairjustice.org/index.php?option=com_content&task=view&id=1032&Itemid=71. – Заголовок с экрана.

² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження : Закон України від 13.05.2010 р. № 2181-VI // Голос України. – 2010. – 15 трав. (№ 88); Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-VI // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 55/1. – Ст. 1900.

ня¹. Безперечно, такий прецедент свідчить не лише про порушення морально-етичних принципів, але й, можливо, і про порушення антикорупційного законодавства.

Фактично наведені факти свідчать про те, що на ефективність законодавства з протидії корупції прямо впливають умови і порядок проходження служби у певній сфері державного управління, а також внутрішньокорпоративні дисциплінарні процедури.

Цікаво відмітити, що тенденція, яка намітилася у 2010–2011 рр. в Україні щодо притягнення вищих посадових осіб держави до відповідальності, є загальносвітовою. Так, у розвинених країнах останнім часом відбулося декілька дуже гучних процесів над екс-президентами країн. Двадцять другого березня 2011 р. Тель-Авівський окружний суд засудив до семи років ув'язнення умовно з іспитовим строком 2 роки екс-президента Ізраїлю Моше Кацава, визнаного винним у декількох сексуальних злочинах. В історії цієї країни Моше Кацав став першим політиком, який опинився за ґратами. Суд над екс-президентом тривав майже 2 роки, було доведено два епізоди сексуальних домагань щодо підлеглих, а також два зґвалтування, учинені ще в 1990-х рр. Прем'єр-міністр Ізраїлю Бен'ямін Нетаньяху, коментуючи вирок суду, указав, що судовою системою країни можна пишатися, адже вона утверджує принцип рівності громадян перед законом і судом².

У 2010 р. ще декілька голів країн стали об'єктами судового переслідування. Так, до довічного ув'язнення був засуджений аргентинський лідер Хорхе Відел, а екс-голови Уругваю і Тайваню отримали 30 і 19 років ув'язнення відповідно. Але в цих випадках ішлося про вчинення державних злочинів і масштабних злочинів проти людства³. У серпні 2011 р. розпочався суд над екс-президентом Єгипту Хосні Мубараком та його родичами, який ініціювала нова влада країни після революції, яка відбулася в цій країні у січні–лютому 2011 р. Екс-президента звинувачують у розстрілі демонстрантів, а також у незаконному збагаченні, використанні владних

¹ Веснич О. Суддів на мило? [Електронний ресурс] / Олександр Веснич // Центр суддівських студій : офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.judges.org.ua/dig1475.htm>. – Заголовок з екрана.

² Моше-проказник // Корреспондент. – 2011. – 25 марта. – С. 7.

³ Там само.

повноважень в особистих цілях. Примітним є те, що затриманий 83-річний Хосні Мубарак перебуває в залі суду на носилках, оскільки за станом здоров'я не може навіть сидіти¹.

У Європі у грудні 2011 р. завершився судовий процес по обвинуваченню Жака Ширака, экс-президента Франції, у низці корупційних правопорушень. Паризький суд визнав політика винним у зловживанні службовим становищем, довірою і розтраті державних коштів під час перебування на посаді мера Парижа у 1990–1995 рр. Зокрема, було доведено причетність Жака Ширака до створення декількох десятків фіктивних робочих місць для функціонерів очолюваної ним партії «Об'єднання на підтримку народного руху». Збитки, які поніс бюджет французької столиці, були оцінені у €1,4 млн. Ураховуючи вплив строків давності по цих правопорушеннях, погане почуття обвинуваченого і повну компенсацію ним завданої матеріальної шкоди, прокурори клопотали про звільнення экс-президента від кримінальної відповідальності. Однак суд визнав Жака Ширака винним і засудив до двох років позбавлення волі умовно. Громадськість оцінила дане судове рішення як перемогу французької демократії².

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що ефективність антикорупційного законодавства залежить від багатьох чинників. По-перше, суттєву роль відіграє політична воля осіб, які посідають найвищі державні посади, їх прагнення до викорінення корупції в державному секторі. По-друге, вагому роль відіграє галузеве законодавство, яке визначає права та обов'язки державних службовців у певній сфері. Як видно на прикладі судової реформи 2010 р., досить ефективним чинником запобігання корупції є посилення внутрішніх корпоративних механізмів притягнення до дисциплінарної та інших видів юридичної відповідальності. І по-третє, першочергову роль у протидії корупції відіграє кримінальний закон, який

¹ Тумашова Е. Начался суд над экс-президентом Египта Мубаракм [Електронний ресурс] / Евгения Тумашова // Комсомольская правда в Украине. – 03.08.2011. – Режим доступа к газ.: <http://kp.ua/daily/035211/294007/>.

² Коваль О. Шираку готують долю Піночета? / О. Коваль // Дзеркало тижня. – 2011. – 11 берез. (№ 9). – С. 8; Артемьев А. Не повезло Шираку [Електронний ресурс] / Александр Артемьев : [15.12.11; 19:25] // Газета.ru : сайт. – Режим доступа к газ.: http://www.gazeta.ru/politics/2011/12/15_a_3928790.shtml.

навіть за відсутності іншого антикорупційного законодавства виявив значний превентивний потенціал.

Статья посвящена анализу теоретических основ противодействия коррупции в государственном секторе, а также судебной практике применения положений антикоррупционного законодательства в 2008–2010 гг.

The author analyses theoretical basics of controlling corruption in state organs, and judicial practice of implementation of anticorruption legislation in 2008–2010.

Рекомендовано до опублікування на засіданні сектору дослідження проблем міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю ІВПЗ НАПРН України (протокол № 10 від 19 жовтня 2011 р.)

*Рецензент – доктор юридичних наук, доцент
О. Ю. Шостко.*